

Az Orvosi Hetilap és Markusovszky Lajos

FEHÉR JÁNOS

BEVEZETÉS

Az Orvosi Hetilapot Markusovszky Lajos 1857-ben alapította. Ez a lap a jelenleg is kiadásra kerülő szaklapok között a világ hatodik legrégebbi orvosi szakfolyóirata, olyan lapok előzik meg, mint a New England Journal of Medicine, a Lancet, a Wiener Medizinische Wochenschrift, a Münchener Medizinische Wochenschrift, a Nederland Tijdschrift voor Geneskunde, s egyidős a British Medical Journal tudományos folyóirattal. A lapalapító Markusovszky Lajos, aki 1815-ben született és 1893. április 21-én hunyt el, csaknem haláláig volt főszerkesztője az Orvosi Hetilapnak. Az a lap, amely akkor megjelent, hathatós módon avatkozott be a magyar orvostudomány irányításába, a kor legkiválóbb orvosait, jeles tudósokat, odaadó hazafiakat állított sorba az elmaradott egészségügyi, oktatási viszonyok megszüntetésére. Az Orvosi Hetilap hosszú időn át egymaga jelentette a magyar orvostudomány fórumát, és a későbbiekben is annak egyik legfőbb tényezőjévé vált (1. ábra).

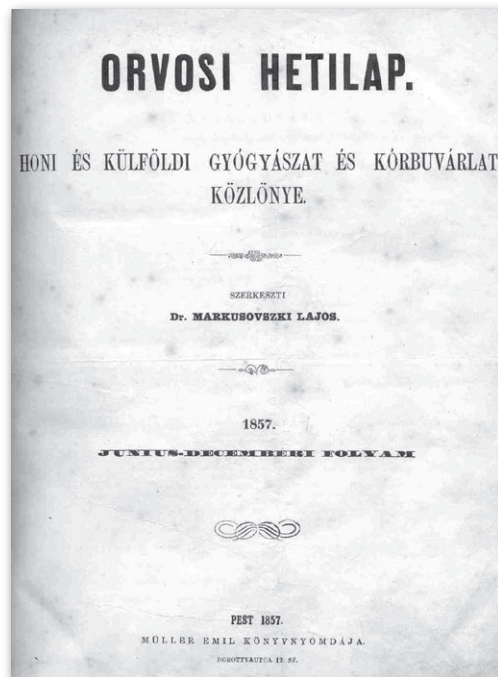
Amikor Markusovszky Lajos e lapot, a hazai orvostudomány szaklapját 1857-ben megalapította, forradalmi tettet hajtott végre. A hazai szakirodalomban a korábbi latin, illetve német nyelv helyett a magyar nyelvet honosította meg, hisz a Bugát Pál által alapított Orvosi Tár sajnos csak néhány évet élt meg, 1848-ban kiadása megszűnt.

GONDOLATOK MARKUSOVSZKYRÓL

A Markusovszky Lajos alapította orvosi szaklap egyaránt szolgálta a hazai tudományos eredmények hivatalos ismertetését, valamint az orvostudomány legújabb felfedezéseinek magyar nyelvű bemutatását is. Markusovszky Lajosnak munkásságában szüksége volt lelkes szakembereket összekötő kapcsolatra, a nyilvánosság reflektorfényére, hogy mindenki elé tárja eszméit és szándékait, terjessze a tudást és a haladást. Első gondolja volt a magyar orvosokat tanulságos és becses magyar szakkönyvekkel ellátni, és megszervezte a Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulatot, amelynek alakuló ülését 1864. február 20-án Balassa János nyitotta meg.

Az alkotmányos korszak 1867-ben nagyszerű lehetőségeket nyitott meg Markusovszky szervező és alkotó géniusza előtt. Eötvös báró az ő külföldi tanulmányai és szervező, előkészítő munkája alapján készíti és nyújtja be 1870-ben az egyetem szervezetéről és a tanszabadságról szóló törvényjavaslatot. Eötvös halála után a nagy látókörű s a természettudományok jelentőségétől áthatott Trefort Ágoston került közoktatásunk élére, aki mellett Markusovszky lelkes, alkotó munkásságának tág tere nyílt. Nemsokára létrejöttek modern és külső stílusban is előkelő orvosi és természettudományi intézeteink, és az addig lenézett pesti orvosi egyetem a régi 13 helyett immár 22 rendes tanszékkal dicsekedhetett, köztük a fiatal és külföldet járó Fodor József közegészségtani tanszékével is, amellyel Magyarország megelőzött minden más egyetemet (mesterének, Pettenkofernek csak intézete volt Münchenben).

Markusovszky vaserélyű és vasesztségű ember volt, akit a munka, a küzdelem és magasztos céljai éltettek. Alkotó, építő lelke nem pihent meg akkor sem, mikor kortársai: Balassa János, Semmelweis Ignác, Hirschler Ignác, id. Bóky János, Lumniczer Sándor, Lenhossék Mihály, Jendrassik Jenő, Wagner – és a legodaadóbb – Balogh Kálmán mind eltűntek mellőle, és Trefort Ágoston, legmegértőbb barátja és minisztere is meghalt. A második magyar egyetem felállítására Kolozsvárott, kibővítése új tanszékkal, egy ipariskolából a műegyetem kifejlesztése mind az ő hajlott korában kifejtett kultúrmunkájának

1. ábra. Az Orvosi Hetilap első oldala, amikor megjelent 1857-ben

az eredménye. Az ő befolyása szerepelt a vezetésre hivatott fiatal erők kiválasztásában, ösztönzésében, munkalehetőségük megteremtésében is. Az utókor kritikája a megmondhatója, hogy sohasem tévedett. Egészsége csak 1891-ben rendült meg, s 1892 júniusában e szavakkal vált meg vezéri állásától: „Szerettem volna hazámért többet dolgozni.”

AZ ORVOSI HETILAP VOLT FŐSZERKESZTŐI

Markusovszky Lajos rövid méltatását követően felsorolásszerűen bemutatom az Orvosi Hetilap volt főszerkesztőit, akik valamennyien Markusovszky Lajos szellemében, de mindig új és új egyéni színnel és tartalommal növelték szeretett lapunk hírnevét. Balogh Kámán 1862 és 1888 között volt Markusovszky Lajos helyettese, és a főszerkesztő halála előtti években a lap fő irányítója. Hőgyes Endre 1888 és 1905 között szerkesztette folyóiratunkat, tőle a felelősségteljes munkát Lenhossék Mihály (1905–1923) vette át, és töretlen lelkesedéssel, a kornak megfelelő szellemben tevékenykedett. Fáradhatatlan segítőtársa Székely Ágoston volt. A két világháború között Vámosy Zoltán (1923–1944) professzor volt az Orvosi Hetilap irányítója. Ez idő alatt jelent meg Szent-Györgyi Albert, hazánk Nobel-díjjal kitüntetett világhírű tudósáról a méltatás. Vámosy professzor többszörösen is hangsúlyozta a magyar nyelvű közlés fontosságát.

A második világháború befejezése után, 1946-ban Trencsényi Tibor felelős szerkesztőként indította újra az Orvosi Hetilapot, az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezetének mint laptulajdonosnak a segítségével. Tette mindezt 1989-ig. Trencsényi fáradhatatlan szorgalommal, a medicinát kiválóan ismerő tehetségével és bölcs kezdeményezésével pótolhatatlan érdemeket szerzett abban a tekintetben, hogy a lap a XX. század második felében korszerűen segítette a magyar orvosokat a továbbképzésben és eredeti munkásságuk közlésében.

AZ ORVOSI HETILAP MA

1989-ben az a megtiszteltetés ért, hogy az akkori laptulajdonos, az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete vezetősége személyemet bízta meg az Orvosi Hetilap főszerkesztői teendőinek ellátásával. Nagy öröm számomra, hogy ezt a munkát ma is végezhetem kiváló főszerkesztő-helyettesek – 1989 és 2004 között Keller László professzor, majd 2004 óta pedig Rác Károly és Regöly-Mérei János professzorok – és jól képzett szerkesztők segítségével.

1990-ben a hazai politikai történések kapcsán jelentős változás következett be a laptulajdonosi viszonyban is. Az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete nem vállalta tovább a lapkiadással járó költségeket, az Egészségügyi Minisztérium a rendszeres, minden évben nyújtott támogatását megvonta. Nehéz helyzetben voltunk. Ekkor történt, hogy Csomós Géza, Németországban élő professzorral közösen létrehoztuk a Markusovszky Lajos Alapítványt az Orvosi Hetilap fenntartása érdekében. A lap feletti gondoskodást és szellemi irányítást a Markusovszky Lajos Alapítvány kuratóriuma (jelenlegi elnöke: Lampé László professzor, titkára: Lengyel Gabriella tanárnő), valamint a szerkesztőbizottság és szerkesztőség végzi.

2. ábra. A Markusovszky Lajos Alapítvány emlékérméje Pató Róza alkotása, 1990

A kuratórium felkérése alapján Markusovszky Lajosról Pató Róza szobrászművész emlékérmét készített 1990-ben (2. ábra). Ezzel az emlékéremmel és a hozzátartozó díszoklevéllel tünteti ki az alapítvány kuratóriuma évről évre azokat a kutatókat és oktatókat, akik az Orvosi Hetilap érdekében jelentős munkát végeztek. A kitüntetést minden évben Markusovszky Lajos halálának évfordulóján, tudományos ünnepség keretében adják át. Az Orvosi Hetilap 2007-ben ünnepelte alapításának 150 éves évfordulóját. A Markusovszky Lajos Alapítvány kuratóriumának felkérésére ebből az alkalomból Pató Róza szobrászművész új emlékérmét is készített, amelyen az Orvosi Hetilap hat korszakát jellemző főszerkesztőinek – Markusovszky Lajos, Hőgyes Endre, Lenhossék Mihály, Vámosy Zoltán, Trencsényi Tibor és Fehér János – arcképei láthatók (3. ábra).

Az alapítvány munkásságát és ez által az Orvosi Hetilap célkitűzéseit hazánk elismert oktatói és kutatói segítik. A lap kiadója 10 éven át (1991–2001) a Springer Hungarica volt, majd 2001-ben ismét a Medicina Kiadó Rt. gondozásában jelent meg az Orvosi Hetilap. Je-

3. ábra. Emlékérem az Orvosi Hetilap 150 éves évfordulójára. Pató Róza alkotása (2007)

4. ábra. Az Akadémiai Kiadó gondozásában megjelenő Orvosi Hetilap címlapja 2007-ben

mindig szabadságában áll szellemi termékeivel valamely idegen nemzet irodalmában fellépni, mi reá nézve talán előnyös, mert nagyobb számú közönséghez szól, ámde ilyenkor ezen irodalom munkásává válik, s bár nevezetes szerepkört vívhat ki magának, de hazája művelődésére befolyás nélkül marad.”

Mint ahogy az idézetből nyilvánvaló, a magyar nyelv használata az orvosi szakirodalomban hazánkban feltétlenül kívánatos. Az alapellátásban dolgozó orvosaink egyértelműen igénylik, hogy hozzájuk a szakirodalom magyar nyelven jusson el. Az Orvosi Hetilap szerkesztőbizottsága és szerkesztősége egyaránt Markusovszky gondolatának megfelelően magyar nyelvű

lenleg ismét kiadváltásra került sor: a 2007. évtől kezdődően az Orvosi Hetilap a legrégebbi magyar kiadó, az Akadémiai Kiadó gondozásában jelenik meg (4. ábra). A kiadváltással változatlanul hűek maradunk Markusovszky Lajos elgondolásához, de továbbfejlesztjük elképzelését azzal, hogy a magyar nyelv megtartása mellett, a nyomtatott lapban, az internetes kiadásban (*Orvosi Hetilap International Edition*) angol nyelven is megjelentetjük a dolgozatok többségét, elsősorban azzal a céllal, hogy a magyar kutatók dolgozatai, kutatásuk eredményei, a világhálón keresztül az egész világra eljussanak. Remélve, hogy egy-két év alatt az Orvosi Hetilap is kap hatásmutatót (impaktfaktort).

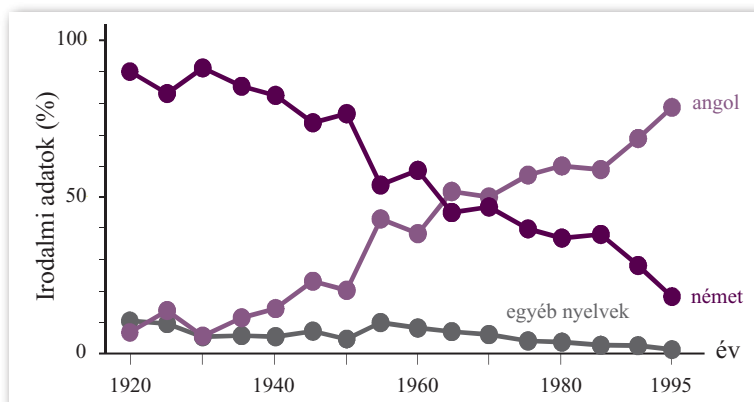
Manapság a szakirodalomban az angol nyelv elterjesztése ugyanis különösképpen előtérbe került. Az utóbbi évtizedben a szakmai előmenetelnél kiemelkedő súllyal veszik figyelembe a magasabb hatásmutatójú közleményeket. Éppen az idézettség miatt, amely az angol nyelvű szaklapokban megjelent dolgozatoknál sokkal magasabb, a különböző szerzők közleményeiket saját egyéni érdekükben, ha tehetik, elsősorban angol nyelvű lapokhoz juttatják el. Ez azzal is együtt jár, hogy a német és a francia, de más nyelvet beszélő országok kutatói is háttérbe helyezték saját hazájuk szakirodalmát.

Az 5. ábra szemlélteti, hogyan alakult át a világban a szakirodalmi nyelv 1920 és 1995 között. Azóta az angol nyelv szinte egyeduralgódóvá vált a nyugati országokban. Ennek lett az eredménye, hogy a hazai lapok idézettsége tovább csökkent, és félt az is, hogy az alacsonyabb színvonalú nemzeti nyelven megjelenő dolgozatok nem kellő súllyal szolgálják az alapellátás orvosainak továbbképzését. Ha ez így van, az említett világnyelvek esetében, amelyek háttérbe szorultak, hogy áll ez a kérdés Magyarországon? Nyilván a helyzet sokkal rosszabb, mint az előbbi nagyhatalmak vonatkozásában.

Ebben a vonatkozásban is hivatkozom Markusovszky Lajos bölcs előrelátására. Markusovszky lelkesen helyeselte a magyar orvosok külföldi utazásait és érdeklődését a tudomány nemzetközi eredményei és kérdései iránt, ugyanakkor szelíden megrója azokat, akik indokolatlanul hajbókolnak a „nyugat” tudománya előtt, és tudományos eredményeik közlésében a hazai irodalmat mellőzve, más országok szakirodalmát részesítik előnyben. „A bűvárnak – írja egyik cikkében – midőn hona közelében figyelő és vizsgáló közönségre nem talál,

A magyar nyelvű közlés az alapellátásban dolgozók továbbképzésének letéteményese.

közleményekkel kívánja növelni a hazai szakirodalom színvonalát. Ugyanakkor szeretnénk azt is elérni, hogy a hatásmutató értékelése mellett a magyar nyelvű közlemények is számtsanak az orvosi előmenetelnél, kinevezéseknél. Reméljük, hogy a jövőben, a világhálón való megjelenéssel (nemcsak az összefoglalók, hanem a teljes dolgozat terjedelmében) és az Orvosi Hetilap International Edition kiadásával az idézettség is nőni fog, és lapunknak is lesz a világ más részeinek szakfolyóirataival is összehasonlítható impaktfaktora.

5. ábra. A német, angol és egyéb nyelveken megjelenő irodalmi adatok részaránya 1920 és 1995 között. Navarro nyomán, 1996

A szerkesztésnél különös figyelemmel vagyunk olvasóinkra, a családorvosokra, a klinikai és kórházi gyakorlóorvosokra, de a kutatókra is. Közleményeink egyaránt vonatkoznak a kórismezésére és kezelésére, de a betegségek epidemiológiájára és kórkialakulására is, valamint a betegségek megelőzésére és a gondozás témakörére hasonlóképpen. *Eredeti közlemények* rovatunkban helyt adunk az új kutatási eredmények ismertetésének is. Igyekszünk helytállni az új kihívások miatt is, és felhasználjuk a hetilap adta előnyöket.

Hagyományos rovataink mellett olyan új rovatokat is indítottunk, amelyekre a mai orvosi gyakorlatban különösen szükség van. Külön kiemelem a *Mindennapok gyakorlata* rovatot, amely három évvel ezelőtt indult. A rovat különösen nagy sikert hozott. Hasonló eredményre számítunk a most induló *Betegségek röviden* rovat vonatkozásában is.

A beküldött dolgozatok száma szerencsére növekedett az elmúlt évekhez képest. Abban a helyzetben vagyunk, hogy a hozzánk érkezett közleményeket színvonalas bírálatnak vetjük alá. Csak a dolgozatoknak 20%-át fogadjuk el a beküldést követően, 70%-a átdolgoztatjuk, s mintegy 10%-át elutasítjuk.

Örvendetes, hogy egyre több különszám (szupplementum) jelenik meg tudományos társaságok, gyógyszergyárak támogatásával. A tudományos rendezvények összefoglalóinak közreadása az Orvosi Hetilapban azzal az előnnyel is jár, hogy a Medline, Index Medicus révén bekerül a nemzetközi adattárakba is. Legújabbban egy holland orvostudományi cikkek fordításával foglalkozó intézménnyel kötöttünk megállapodást arra vonatkozóan, hogy az Orvosi Hetilap közleményeit kivonatolva angol nyelven közlik a világhálón. Egyre nagyobb ugyanis az érdeklődés lapunk eredeti közleményei iránt a világ különböző részeiből. Ez várhatóan a lap idézettségének növekedésével járhat együtt, és talán elérhető előbb vagy utóbb, hogy az Orvosi Hetilap is a hatásmutatójú folyóiratok közé kerüljön. Ez különösen a PhD-fokozatra pályázók számára jelent sokat.

Markusovszky Lajos szellemében idézem Vámosy Zoltán gondolatait, ahogy 1943-ban mondta: „Mi, gyöngé és méltatlan utódai meghajlunk az ő nagy és tiszteletreméltó emléke előtt és azzal a megnyugtató tudattal tesszük le a tollat, hogy legjobb erőink szerint igyekszünk e lapot megóvni és sértetlenül fenntartani. A mi szerény feladatunk már csak az lehet, hogy ezt az értékes termést begyűjtve adminisztráljuk és előfizetőinkhez eljuttatjuk, lelket öntve lapunk hasábjába, keresve a kontaktust olvasóinkkal, igényeik és az érdeklődésük kielégítésére törekedve gyakorlati mellékletünkkel, közérdekű kérdéseikre válaszok adásával, tanulságos klinikai és összefoglaló előadásokkal, referátumokkal, jegyzőkönyvek időszerű közlésével, nem feledkezve meg olykor az orvostörténelmi, egészségpolitikai és orvostársadalmi kérdések tárgyalásáról sem. Úgy érezzük, hogy ez utóbbi feladatunknak a jövőben több figyelmet és több helyet kell szánnunk, hogy megfelelhessünk annak az egyre növekvő érdeklődésnek, amivel orvosközönségünk egyrészt az orvosi munka egyre terjedő és elkerülhetetlennek látszó szocializálódása, az állam és közületek fejlődő egészséggondozása, másrészt az orvosi kamarák felállítása következtében a maga rendi érdekei felé fordul. Áldott legyen Markusovszky Lajos emléke, aki nekünk ehhez az erőt és kitarást adjon!”

Ez utóbbi gondolatok 1943-ban hangzottak el Vámosy Zoltán megfogalmazásában, de lényege ma is időszerű, méltó módon fejezi ki Markusovszky Lajos érdemeit, küldetését.

KÖSZÖNET

Köszönjük szerzőink, bírálóink, szakelőadóink, levelezőink szíves és magas színvonalú segítségét, a Medicina Kiadó korábbi gondos munkáját, a Springer Hungarica 10 éves kiadói segítségét. Nélkülük az Orvosi Hetilap nem jelenhetne meg. Remélhetően a jövőben az Akadémiai Kiadó munkásságával elérjük azt is, hogy a hazai eredmények az itthoni közléssel is jelentős világvisszhangot kaphatnak.

MARKUSOVSZKY LAJOS ÉLETRAJZA

Markusovszky Lajos 1815-ben született Csorbán, Liptó megyében, ahol atyja protestáns lelkész volt. Gimnáziumi tanulmányait Rozsnyón és Késmárkon végezte. 1934-ben a pesti egyetem orvostanhallgatója lett, de megélhetési nehézségek miatt egy időre megszakította tanulmányait, és a Festetich családban nevelői állást vállalt. Így diplomáját csak 1844-ben szerezte meg. Ezután Bécsben volt egy ideig tanulmányúton Balassa János és Semmelweis Ignác baráti körében. Hazatérve Balassa mellett sebészkedett, és 1847-ben már éteraltatásban végeztek műtéteket. Az 1848–49. évi magyar szabadságharc alatt táborig sebész volt, amiért az önkényuralom állásvesztésre ítélte, és rendőri megfigyelés alatt tartotta. A szenvedő emberekért, a tudományért, de nemzeti érzésből is ekkor kovácsolódott össze az a néhány nagy orvos, akik a szellemi élet vezetői voltak. Amikor tilos volt az egyesületi élet, és minden csoportosulást összeesküvésnek ítélték, Balassa János, Markusovszky Lajos, Semmelweis Ignác, Lumniczer Sándor és Kovács Sebestyén lovaglás közben találkozott, és beszélték meg terveiket. Ez a társaság egészült ki Hirschler, Wagner, Bókay, majd a vidéki száműzetésből visszatért Korányival. Így alakult ki lassan a hivatalosan nem, de ténylegesen annál inkább létező Markusovszky-társaság, amely néhány évtizeden át, 1850-től 1893-ig a magyar egészségügy motorja volt.

Markusovszky csak a politikai légkör némi enyhülésekor kezdhetette meg munkásságát. Összesen több mint 200 dolgozata jelent meg. Élete gazdag volt eredményekben, amelyeket azonban kemény munkával és küzdelemmel ért el. Markusovszky nagy alkotásai közül időrendben az elsőnek a magyar orvosi folyóirat és könyvkiadás megteremtését emelem ki. Az 1857-ben alapított Orvosi Hetilap ennek a munkaszakasznak az első és az 1863-ban alapított Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat (MOKT) felállítása a befejező állomása. A Bugát Pál és Toldy Ferenc által indított első magyar nyelvű orvosi szakfolyóirat, az Orvosi Tár, megszűnése (1848) nemcsak a hazai orvosi irodalom megtorpanását jelentette, hanem a legsúlyosabb nemzeti elnyomás idején tragikus kiesést is. Az Orvosi Hetilap megindítása (1857) pedig nemcsak a szakirodalom hazai művelésének lehetőségét adta meg, de egyúttal a magyar szaknyelv fejlesztésével a nemzeti tudat egyik fontos lépcsőjét is alkotta.

Másik alkotása az Országos Közegészségi Tanács létesítése volt az egészségügy kormányzati szerve mellé. E tanács segítségével teremtette meg Markusovszky az egészségügy törvényes rendezését. Harmadik alkotása az orvosképzés, az egyetemi élet rendezése, tanszékek alapítása és ezek számára épületek létesítése – mindaz, ami a magyar orvostudományt nemzetközi szintre emelte a XIX. század utolsó harmadában.

Markusovszky 78 évet ért meg, ebből 48-at orvosi munkában és ezen belül 25 évet az egyetemnek gondviselőjeként miniszteriumi állásban töltött. Munkássága elismeréseként a Magyar Tudományos Akadémia 1863-ban levelező tagjává, 1890-ben tiszteletbeli tagjává választotta. A pesti orvoskarnak fiatalon tanársegédje, öreg korában tiszteletbeli tanára volt.

TÉTEL

MARKUSOVSZKY LAJOS ÉS KORA. AZ ORVOSI HETILAP MAGYAR ÖRÖKSÉG.

Markusovszky Lajos tevékenysége; véleménye a magyar orvosi nyelvről és a tudomány hazai műveléséről; az Orvosi Hetilap jelentősége, jelesebb művelői; miért lett az Orvosi Hetilap a magyar örökség része?